

Számítógépesítés a poznańi szak- és egyetemi könyvtárakban

A két lengyel szerző cikke jól példázza a könyvtárak közötti együttműködés fontosságát: a poznańi szak- és egyetemi könyvtárak konzorciuma közös munkával – s persze jelentős külső anyagi támogatással – fogott hozzá az automatizáláshoz. Az alábbi írás eddigi eredményeiket, terveiket mutatja be.

Lengyelországban az automatizálás mögött nem áll olyan egységes szemléletmód, mint pl. a CASLIN projekt Csehországban, s a Lengyel Nemzeti Könyvtár – az elvárásokkal ellentétben – sem tölt be vezető szerepet a könyvtárak számítógépesítésében. Válaszként erre a megoldatlan helyzetre a hasonló problémákkal küszködő könyvtárak konzorciumokat hoztak létre, amelyekben főleg az azonos típusú könyvtárak vesznek részt: pl. egyetemi és szakkönyvtárak (Krakkóban, Varsóban és Gdańskban, illetve Toruńban, Łódzban és Poznańban). A csoportokon belüli kooperáció ígéretesen fejlődik. Jó példa erre Krakkó, ahol a város 14 könyvtára dolgozik együtt, illetve Toruń 4 együttműködő könyvtárával. Hasonló konstrukcióban működik 8 könyvtár Łódzban és 10 könyvtár Poznańban is.

Az automatizálás első fázisa Poznańban

Varsó és Krakkó után Poznań a harmadik legjelentősebb kutatási és felsőoktatási központ Lengyelországban. Nyolc felsőoktatási intézmény található a városban, többek között az Új információs és kommunikációs módszer francia–lengyel iskolája, valamint néhány színvonalas magánegyetem. Számos intézményével Poznań a Lengyel Tudományos Akadémiának is kiemelkedő központja. A város tudományos potenciálját jelzi az 50 000 egyetemi hallgató és 10 000 kutató, ugyanakkor Poznań erős ipari és gazdasági központ is.

A gyorsan fejlődő város számos különböző típusú könyvtárral is dicsekedhet: a közművelődési és iskolai könyvtáraktól kezdve az egyetemi és szakkönyvtárakig. Az utóbbi típushoz összesen csaknem 40 intézmény tartozik, amelyek állománya együttesen már több mint 10 millió kötet. Jól fejlett, gazdag könyvtári hálózatról van tehát szó.

Alapvető probléma azonban, hogy különböző felletes szervekhez tartoznak, s mivel a város különböző pontjain vannak szétszórva, nincs közöttük megfelelő kommunikáció. Ha az olvasó keres egy könyvet, végig kell járnia a könyvtárakat, hogy megtalálja és kézbe vehesse azt.

Régóta nyilvánvaló, hogy az információhoz való gyors hozzáférés csak a hagyományos katalógusok géprevitelére és a könyvtárak automatizálása révén valósítható meg, és számos poznańi könyvtárban a gépesítés már jó ideje megindult. Ezek a munkálatok azonban egymástól elszigetelt, egyéni próbálkozások voltak, csekély anyagi forrásokkal. Elszigeteltségükben a könyvtárak csupán saját tapasztalataikra támaszkodhattak. Voltak ugyan figyelemre méltó eredmények, de ezek csak részleges megoldást jelentettek. A feladat továbbra is annak elősegítése, hogy a város szak- és egyetemi könyvtárai a dokumentumok tulajdonán alapuló szolgáltatástól elmozduljanak, s szabad, elektronikus hozzáférést is biztosítsanak az információhoz.

Az Adam Mickiewicz Egyetem először 1990-ben nyerte el a Mellon-alapítvány anyagi támogatását, amely egy egyetemi számítógépes hálózat megteremtésére irányult. A kedvező tapasztalatok következményeképpen 1993-ban az alapítvány javasolta három poznańi felsőoktatási intézménynek (Poznańi Egyetem, Mezőgazdasági Egyetem, Közgazdasági Akadémia), hogy készítsenek egységes pályázatot a gépesítésre. A javaslat elkészült, és elküldték a Mellon-alapítványhoz. Az alapítvány képviselői által végzett előzetes vizsgálat olyan hibákat mutatott a tervezetben, amelyek azt működésképtelenné tették. Szükségessé vált tehát a tervezet újragondolása. Közben a Poznańi Felsőoktatási Intézmények Rektori Tanácsa lehetővé tette a város többi felsőoktatási intézménye számára is a projekthez való csatlakozást. Rövid időn belül elkészült a radikálisan átalakított tervezet, és megkezdődött részletes kidolgozása.

Számítógépesítés Poznań egyetemi és szakkönyvtáraiban

A projekt kidolgozására egy hat személyből (könyvtárosokból és számítógépes szakemberekből, valamint a Poznań Supercomputing and Networking Center – PSNC – munkatársaiból) álló csoport kapott megbízást.

A tervek szerint a könyvtárak számítógépesítése több szakaszban megy végbe. Az első szakaszban a következő intézmények vesznek részt a projektben:

- az Adam Mickiewicz Egyetem Könyvtára (UAM),
- a Műszaki Egyetem Könyvtára (PP),
- a Mezőgazdasági Egyetem Könyvtára (AR),
- a Közgazdasági Akadémia Könyvtára (AE),
- az Orvosi Egyetem Könyvtára (AM),
- a Testnevelési Akadémia Könyvtára (AWF),
- a Zeneakadémia Könyvtára (A. Muz.),
- a Művészeti Főiskola Könyvtára (PWSSP),
- a Poznańi Művészetek és Tudományok Barátai Társaságának Könyvtára (PTPN),
- a Pápai Teológiai Akadémia Könyvtára (PWT),
- a Városi Közművelődési Könyvtár (MBP).

A Pápai Teológiai Akadémia Könyvtára végül kilépett a projektből. A városi közművelődési könyvtárat nagy hagyományai és régi, gazdag gyűjteménye miatt vonták be a projektbe. A könyvtár automatizálása az első években csak az állomány értékesebb részét fogja érinteni, míg a 60 fiókkönyvtárban őrzött népszerű irodalom kimarad.

Az 1. táblázat a részt vevő könyvtárakra vonatkozó fontosabb információkat mutatja.

1. táblázat

Könyvtár	Az állomány nagysága (db)	A fiókkönyvtárak száma	A személyzet létszáma	PC-k száma	Szükséges PC-k száma	PC-k száma összesen
UAM	4 169 000	28	264	28	93	121
PP	639 000	20	70	25	52	77
AR	630 000	2	49	19	51	70
AE	264 000	16	46	6	39	45
AM	287 000	27	30	11	36	47
AWF	133 000	5	23	4	15	19
A.Muz.	81 000	0	7	0	3	3
PWSSP	25 000	0	3	0	3	3
MBP	340 000	0	56	0	15	15
PTPN	250 000	0	25	2	15	17
Összesen	6 818 000	98	573	95	322	417

A Mellon-alapítványhoz beadott 100 oldalas tervezet többek között a következőket tartalmazta:

- az egyetemi kör és a város kutatói állományának rövid leírása;
- a projektben részt vevő könyvtárak részletes leírása;
- a technikai, pénzügyi, szervezeti előfeltételek és irányelvek;
- a Poznań Szak- és Egyetemi Könyvtárai Alapítvány tervezete.

A projektet kétszer megvitatták, s a többé-kevésbé fontos kiegészítések (pl. a szervek száma és konfigurációja) után végső verzióját 1995 januárjában nyújtották be a Mellon-alapítványhoz. 1995 áprilisában az alapítvány elfogadta a poznańi konzorcium pályázatát, s megadta a végrehajtáshoz szükséges anyagi támogatást.

A legfontosabb műszaki, pénzügyi és szervezeti irányelvek a következők:

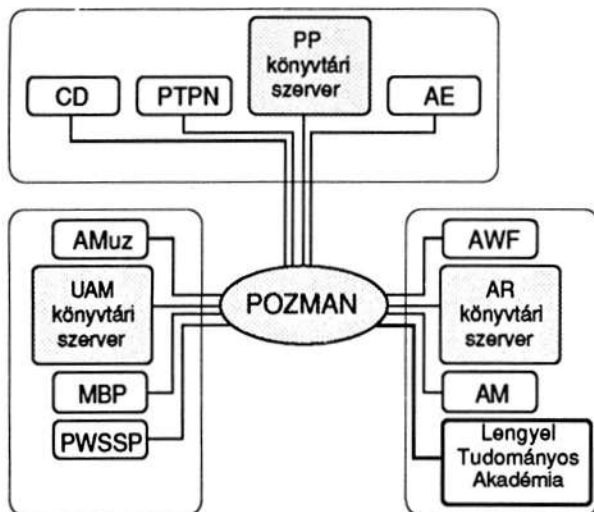
1. A bibliográfiai rekordokat tartalmazó közös adatbázis kialakítása. Ugyanakkor valamennyi tagkönyvtár felépíti saját adatbázisát is, saját tezaurusszal, kölcsönzési szabályokkal stb. Mivel a már automatizált, vagy a gépesítésben már részt vevő lengyel könyvtárak a USMARC formátumot használják, ugyanezt az egységes katalogizálási formátumot fogadta el a poznańi konzorcium is. Figyelembe vették a nem Poznańban katalogizált adatok és bibliográfiai rekordok átvételének problémáját is. Főleg olyan rekordok ezek, melyek valamilyen konzorcium tagjaként működő és integrált könyvtári rendszert használó könyvtárban készülnek, mint pl. a VTLIS (egyetemi könyvtárak Krakkóban, Varsóban, Gdańskban, Lublinban, Wrocławban) vagy a HORIZON (Toruńi Egyetemi Könyvtár). Reményeink szerint a közeljövőben lehetővé válik az is, hogy a Lengyel Nemzeti

Könyvtárból vegyük át a lengyel könyvek bibliográfiai rekordjait. Akkorra természetes munkafolya-

mattá válik a poznańi konzorcium könyvtárai és az említett többi könyvtár közötti rekordok cseréje. A projektben részt vevő valamennyi könyvtár képes lesz arra, hogy rekordokat töltsenek le a központi adatbázisból, vagy saját rekordokat vigyenek fel oda.

Nincsenek azonban még kidolgozva a rekordok ellenőrzésének, illetve a kapott és adott rekordok regisztrálásának szabályai.

2. Három szervert kívánunk beszerezni és installálni a város három legnagyobb könyvtárában. Ezek egyike lesz a közös központi adatbázis, illetve a másik két könyvtár adatbázisainak hostja. A másik két szerver egyenként négy adatbázist fog kezelni, azaz a projektben részt vevő többi könyvtár adatbázisait. Valamennyi adatbázis hozzáférhető lesz a város összes könyvtára számára, mert a lokális hálózatok be lesznek kötve a városi hálózatba (1. ábra).

1. ábra A poznańi könyvtári hálózat tervezett architektúrája

A POZMAN városi hálózat (több mint 80 km hosszú egymódusú üvegszál kábel) 1994 márciusa óta teljes kihasználtsággal működik. A hálózat technikai ismérvei: FDDI MAN (100 Mb/s) hálózat 23 csomóponttal 3Com NETBuilder II routerrel. A csomópontok az egyetemek és a kutatóintézetek Ethernet vagy FDDI lokális hálózatainak keresztül vannak összekapcsolva. További adatok: egy Sun IPX egy SunNet Manager rendszeren keresztül végzi a hálózat külső irányítását, valamint irányítja a csomópontokat (NetBuilder Management).

A Poznańi Számítógépes és Városi Hálózat (Poznań Supercomputing and Metropolitan Area Network) az ország legfejlettebb hálózatának számít, és biztosítja a könyvtári rendszer zavartalan működését.

3. A részt vevő könyvtárak személyzetének összlétszáma eléri az 580-at. A projekt 420 számítógépes munkaállomás üzembe helyezését tervezte. Ennek mintegy 23%-át már installáltuk. A döntés szerint nem terminálokat, hanem csak személyi számítógépeket fogunk üzembe állítani. A hálózat tervezett 420 munkaállomásából 108 lesz hozzáférhető a katalógusokban keresni kívánó könyvtárhasználók számára.

A 2. táblázat a személyi számítógépek könyvtáron belüli megoszlását mutatja.

4. Valamennyi könyvtár ugyanazt a szoftvert fogja használni, amely teljesen automatizálja a könyvtári munkát. Végleges döntés nem született még arról, hogy melyik integrált könyvtári rendszert vezetjük be, de a tervek szerint ez az ALEPH rendszer lesz AlphaServer 2000 4/200-as gépekkel, OSF/1 operációs rendszerrel. Ennek a konfigurációnak és a szoftvernek a teljes költsége 1 150 000 USD, pontosan az az összeg, amely a Mellon-alapítványhoz benyújtott pályázatban szerepel. 1995 áprilisában az alapítvány 850 000 dollár támogatást nyújtott a projekt kezdeti szakaszához. Egy későbbi 300 000 dolláros támogatás még nem érkezett meg, a munka előrehaladtával ez később várható.

5. A projekt résztvevői létrehoznak egy közös szervezetet, amelynek hivatalos neve: Poznańi Szak- és Egyetemi Könyvtárak Alapítványa. Az alapítványt egy hattagú felügyelőbizottság irányítja. Öten Poznań legnagyobb könyvtárainak képviselőiből kerülnek ki, egy személyt pedig a Lengyel Tudományos Akadémia helyi központja delegál. Az alapítvány főállású munkatársakat kíván alkalmazni. Vezetője, a projekt megvalósításáért felelős személy tapasztalt számítógépes szakember, aki jól ismeri a könyvtári problémákat is. Az igazgatót pályázat útján választják. Az alapítvány feladata a projekt irányítása és a rendszer későbbi karbantartása lesz. A hardver és a szoftver beszerzésének költségeit a Mellon-alapítvány támogatása fedezi. Az alapítvány személyzeti költségeit és a szakértők bérét a részt vevő intézmények teremtik elő. A tervek szerint az alapítvány fenntartási költségeit is a résztvevők fedezik a következő szempontok alapján: a PC-k száma, a személyzet száma, az állomány nagysága. Az épületek kábelezése az egyes intézmények feladata.

Az igazgató egyszemélyes felelősséget visel. Az előfeltételek egyike, hogy az igazgató – csakúgy mint az alapítvány többi tagja – magasan kvalifikált szakértő legyen, illetve hogy ne legyen tagja más szakmabeli, profitorientált szervezetnek. Ez persze megkívánja, hogy jövedelmük megfeleljen szakértelmük piaci értékének, következésképpen messze túlszárnyalja a könyvtári szektorban általános keresetet. Másképp a személyzet állandó változása alapvetően akadályozhatja a projekt végrehajtását.

2. táblázat

Könyvtár	Fiók-könyvtárak	Használók	Személyzet	Beszerezés	Katalogizálás	Kölcsönzés	Egyéb	Összesen
UAM	38	30	3	12	20	4	14	121
PP	30	20	2	5	10	3	7	77
AR	10	30	2	4	10	3	11	70
AE	16	15	2	3	4	3	2	45
AM	13	20	2	3	4	2	3	47
AWF	2	8	1	2	3	2	1	19
A.Muz.	0	1	0	1	1	0	0	3
PWSSP	0	1	0	1	1	0	0	3
MBP	0	5	1	3	4	2	0	15
PTPN	0	8	1	2	3	2	1	17
Összesen	109	138	14	36	60	21	39	417

A munkálatok megfelelő végrehajtásához az intézmények dolgozóinak együtt kell működniük az alapítvány dolgozóival. Éppen ezért a vezetők egy tanácsadó testülete vagy szakértők csoportja fog együttműködni az alapítvány igazgatójával a kulcsfontosságú problémák optimális megoldása érdekében.

6. A tervek szerint a projekt implementálása a pénz kézhezvételétől számított három éven belül be fog fejeződni. Az első lépés az alapítvány jogi bejegyzése és az igazgató kinevezése. Nagyjából két éven belül a következő feladatokat kell megoldani:

- két UNIX rendszeradminisztrátor (OSF/1) és két számítógépes szakember kinevezése, akik a könyvtári rendszer felügyelői lesznek;
- az alapítvány főállású munkatársainak kiválasztása: okleveles könyvvizsgáló, magasan kvalifikált titkár, továbbá egy-egy számítógépes szakember és egy könyvtáros minden könyvtárból, ahol a szerverek működni fognak;
- a hardver és a szoftver beszerzése, a szakemberek kiképzése;
- a már meglévő adatbázisok USMARC formátumba való konvertálása, betöltésük az új rendszerbe (a PP, AR, AM, AE rendelkezik adatbázissal – kb. 150 000 rekord összesen – LECH, ISIS, SOWA rendszerek);
- kb. 400 könyvtáros kiképzése: számítógépes ismeretek és az osztályozás új módjai.

7. A könyvtár-automatizálás keretében tervezzük közös CD-ROM adatbázisok beszerzését is. Az ehhez szükséges anyagi támogatásért a Poznańi Számítástechinikai és Városi Hálózati Központ

a varsói Tudományos Kutatási Bizottsághoz kíván fordulni. Ezek a CD-ROM adatbázisok a központ szerverein lesznek elérhetők. A központ feladata lesz a megfelelő licencek megvásárlása, s a technikai problémák megoldása.

8. A poznańi könyvtári rendszerben egy dokumentum felkutatása a következő úton fog történni: ha a használó az anyaintézményen kívül keres egy dokumentumot, közvetlenül hozzáférhet más könyvtárak adatbázisaihoz. Másik lehetőségként a rendszer maga végzi el a keresést az elérhető adatbázisokban. Az ily módon megtalált könyvek további kezelésére, kölcsönzésére még nincs megoldás. Nincs még meghatározva, hogy a dokumentumot hogyan kapja meg az olvasó, egy adott könyvtár olvasójegye érvényes-e a többi könyvtárban, hogyan lehet nyilvántartani az egyes könyvtárakból kikölcsönzött könyveket stb.

9. A katalógusok retrospektív konverziója ugyanolyan költséges, mint a könyvtár-automatizálás többi része. Ez idő szerint a könyvtárak 2–6 embert kívánnak állományukból a retrospektív konverziós munkákra átcsoportosítani. Valamennyi intézmény először saját rekordjait akarja elkészíteni: főleg egyetemi tankönyveket, a könyvtárak szabadpolcos referenzállományát és a leggyakrabban használt állományt kívánják gépre vinni. Ez a feladat természetesen további pénzügyi támogatást kíván, illetve új hozzáállást a problémához, hiszen példánymilliók konvertálását nem lehet néhány emberrel elvégeztetni.

Beérkezett: 1995. XII. 22-én.

Fordította: Koreny Ágnes